

DISKURZI O OČETOVSTVU V SLOVENSКИH STARŠEVSKIH REVIJAH: KRITIČNA ANALIZA DISKURZA¹

Povzetek. Avtorica v članku s Faircloughovo metodo kritične analize diskurza razčleni nekatere prevladujoče diskurze o novem očetovstvu v slovenskih starševskih revijah. Pri tem opozarja na razliko med strokovno opredelitvijo pojma novega očetovstva in normativno ideološkostjo medijskih diskurzov, ki se vežejo na omejnjeni pojav. Kljub navidezni prezentnosti postmoderne tematizacije očetovstva avtorica s pomočjo konceptov intertekstualnosti in implicitnih pomenov tekstov nakazuje latentne lingvistične premise, ki na novo očetovstvo gledajo predvsem skozi prizmo modernega razumevanja očetovstva, stereotipnih podob in preživetih družboslovnih paradigem.

Ključni pojmi: kritična analiza diskurza, diskurz, novo očetovstvo, intertekstualnost.

Pojem 'novo očetovstvo' je v teorijah družine pretežno opredeljen skozi dve dimenziji. Prva zadeva opredelitev praks novega očeta, ki se kažejo skozi vpletenost očetov v razmerja z otroki, tj. v otrokovo vzgojo, skrb in nego (Švab, 2000; Gerson, 1997; Parke, 1996), druga pa zadeva opredeljevanje novega očetovstva v razmerju do modernega pojmovanja očetovstva kot avtoritete in preskrbovalca družine (Lupton in Barclay, 1997; Švab, 2000, 2001; Arendell, 1997). Stroka si praviloma zastavlja vprašanja o (ne)obstoju novega očetovstva znotraj družin in družbe nasploh, saj »... na eni strani stojijo perspektive, ki ugotavljajo nov fenomen vpletenega očeta, na drugi strani so perspektive, ki v empiriji utemeljujejo teze o tem, da se očetovska prisotnost v družini ni bistveno spremenila« (Švab, 2000: 248). Predvsem feministične teorije (Delphy in Leonardi, 1996), s pomočjo kvantitativnih empiričnih preverjanj vključenosti očetov v družinsko in starševsko sfero, so pogosto usmerjene v dokazovanje razmeroma nizkega deleža moških, ki aktivno sodelujejo v družinskem življenju (Švab, 2000: 250). Teoretske razprave se večinoma navezujejo na nekatere socialnozgodovinske donose na po-

* Andreja Vezovnik, univ. dipl. sociologinja, mlada raziskovalka, Center za socialno psihologijo, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

¹ Članek je nastal v okviru aplikativnega projekta »Novi trendi v starševstvu – analiza očetovstva ter predlogi za izboljšave družinske politike na tem področju« (2004–2008; FDV, Center za socialno psihologijo; nosilka dr. Tanja Rener; financerja Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Urad RS za enake možnosti).

dročje razumevanja očetovega prispevka k družini in kritično opozarjajo na vztrajnost spolno neenake delitve družinskega in skrbstvenega dela (Arrendel, 1997; Švab, 2000, 2001, 2003; Sevenhuijsen in Švab, 2004). Ob tem se kar ponuja vprašanje o razlikovanju med novim očetovstvom kot dejanski družbeni spremembi in novim očetovstvom kot ideološkim oz. medijskim konstruktom.

V pričujočem prispevku se bom ukvarjala predvsem s slednjim. S pomočjo Faircloughove 'metode' kritične analize diskurza bom razčlenila implicitne pomene, ki se v slovenskih starševskih revijah² vežejo na fenomen novega očeta. Po mnenju Terry Arendell je pojmovanje družine prepleteno z znanstvenimi, strokovnimi (in medijskimi, op. A. V.) diskurzi, ki proizvajajo različna védenja o razvoju otroka in strategijah starševstva (Arendell, 1997: 5). V njih se odražajo in krepijo tudi ideologije. Fairclough (1992: 26) ideologijo razume kot konstrukcijo pomenov, ki pripomorejo k nastajanju, reprodukciji in spreminjanju razmerij dominacije. V skladu s tem »diskurzi delujejo ideološko« (Chouliaraki in Fairclough, 1999: 5). Vztrajanje starševskih revij pri navideznem prikazovanju drugačne, postmoderne in netradicionalne podobe očetovstva, tj. očetovstva, ki je v nasprotju z njegovim modernim pojmovanjem, odraža odvijajoče se družbene spremembe na področju očetovske vloge in družinskega življenja. Medijski diskurzi zato pričajo tudi o ideološkem konfliktu med modernim in postmodernim razumevanjem očetovske vloge. Sprememba se (navidezno) dogaja v današnjem pojmovanju fenomena očetovstva, v bistvu pa analiza pokaže, da medijsko razumevanje očetovstva ostaja močno zakoreninjeno v svojih modernih temeljih.

Značilnost diskurzov starševskih revij je torej ambivalentno pojmovanje novega očetovstva. Čeprav je pogosto poudarjen pomen v družino vključnega in vpletenega očeta, v tekstih zasledimo jezikovne fragmente, ki omejneno podobo relativizirajo. Pri analizi se osredotočim na diskurzivne formacije,³ ki spolne vloge na prvi pogled prikazujejo kot egalitarne, njihova analiza pa razkrije implicitne ideološke pomene.

² V analizo je vključenih 63 člankov iz starševskih revij *Mama* (17 enot), *Otrok in družina* (7), *Moj malček* (19) in *Moj otrok* (20), ki so kontinuirano izhajale med letoma 2000 in 2004. Obdobje je prelomno, saj je v Sloveniji leta 2003 pod okriljem zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih začela veljati pravica do očetovskega dopusta, zato sem v tem obdobju pričakovala večjo koncentracijo tekstov o očetovstvu. Med vsemi teksti je bil kriterij izbora enot za analizo novinarski in poljudno-strokovni članek, ki je v naslovu ali podnaslovu vseboval ključno besedo 'očetovstvo' in/ali 'starševstvo' ter izpeljanke teh besed. Vsi izbrani članki so nastali v slovenskem prostoru, prevodi iz tujih revij so izključeni. V omenjenem obdobju je bil povprečen doseg enega izvoda revije približno sledeč: *Mama* 1,6; *Moj malček* 3,3; *Otrok in družina* 2,8 in *Moj otrok* 3,1 (glej <http://www.nrb.info/prispevki/index.html>).

³ Diskurzivne formacije opisujejo odnose med izjavami. »V primeru, ko bi lahko med določenim številom izjav opisali podoben sistem disperzije, v primeru, ko bi med objekti, tipi izjavljanja, pojmi in tematskimi izbirami definirali regularnost (red, korelacije, pozicije in funkcioniranje, transformacije), bomo konvencionalno rekli, da imamo opravka z diskurzivno formacijo ...« (Foucault,

Diskurz o zasebnem/javnem

V obdobju nastanka meščanske družine, v poznem 18. in zgodnjem 19. stoletju, postaneta poklicno in družinsko življenje ločeni sferi. Družina in družinsko življenje se od tedaj povezuje predvsem z zasebnostjo. Ideološko povzdigovanje vloge ženske kot gospodinje in matere se je v meščanskem diskurzu 19. stoletja razmahnilo z veliko publicistično učinkovitostjo. Pri tem ne gre spregledati vpliva različnih znanosti, kot so medicinske, psihološke, družboslovne⁴ in politično teoretične koncepcije, na katere so se sklicevali takratni socialni reformisti (Sieder, 1998: 213). Oblikuje se notranji prostor družine, ki naj bi bil izpolnjen s sentimentalizacijo odnosov, kar je botrovalo tudi novi opredelitvi spolno značilnih vlog moškega in ženske (Sieder, 1998: 124).

Strokovne in politične razlage družinskih vlog v zasebnosti/javnosti prevzemajo tudi sodobne starševske revije. Prelom v diskurzih očetovske literature se je prvič zgodil v prej omenjenem obdobju oblikovanja meščanske družine. »V tem pogledu je medijski diskurz odseval ... zapiranje meščanske družine pred gospodarstvom in politiko« (Rosenbaum v Sieder, 1998: 124). Diskurzi v novodobnih starševskih revijah ohranjajo implikacijo delitve na zasebno in javno ter družinske vloge delijo po spolu na način, ki ustreza omenjeni dihotomiji. Diskurz, ki očeta v prvi vrsti veže na javno, šele nato na zasebno sfero, se izkazuje v dveh (pod)diskurzih. Prvega sem poimenovala *oče posrednik*, pri drugem pa gre za poudarjanje *primata poklicne vloge očeta*.

Oče posrednik

Diskurz o očetu posredniku je zakoreninjen v zgodnji psihoanalitični teoriji. V zgodnjih Freudovih spisih je imel oče pomembno vlogo, saj je za otroka predstavljal zunanji svet in obvezen most, ki otroka pripelje do avtonomije in ga odtrga od matere. Otroku naj bi si s pomočjo očeta oblikoval osebnost in spolno identiteto (Lupton, Barclay, 1997: 24; Rener, 1993: 20). Tudi diskurzi o očetu posredniku očete obravnavajo kot posrednike med dvema obdobjema otrokovega odraščanja. Medtem ko je v otroškem zgodnjem obdobju oče omejen na materinega pomočnika, v poznejšem obdobju

2001: 42). Foucault diskurzivno formacijo torej opredeljuje kot več izjav, tekstov ali dejanj. Isti diskurz, značilen za način razmišljanja ali stanje vednosti v določenem trenutku (epistema), se pojavlja v dolgi vrsti tekstov in kot oblika vedenja na številnih institucionalnih prizoriščih v družbi. Kadar se ti diskurzivni dogodki nanašajo na isti objekt in imajo isto strategijo, pripadajo tudi isti diskurzivni formaciji (Hall, 2004: 65). V tem smislu različne diskurze o očetovstvu pojmem kot diskurzivno formacijo.

⁴ Družboslovje (predvsem feministična šola) spolne vloge pogosto definira s konceptom izključenosti/vključenosti v družinsko življenje oz. po modelu zasebno/javno (Švab, 2001: 119).

ju odigra vlogo otrokovega posrednika med zasebnostjo, v kateri je otrok ekskluzivno vezan na t. i. simbiotični odnos z materjo, in javnostjo, kamor je umeščena očetova družbena vloga.

Tako kot večina diskurzov ima tudi diskurz očeta posrednika v svojem bistvu dialektično naravo. Nasproti mu namreč stoji diskurz simbiotične navezanosti matere na novorojenčka. *Mati je tista, ki je otroku izjemno blizu ... Mati je z otrokom povezana od spočetja dalje, nosi ga pod srcem, ga rodi, spremlja, varuje, deli z njim trenutke nežnosti, zaupanja in varnosti ... Oče je tisti, ki predstavlja družinsko varnost. V družino prinaša⁵ stabilnost, odločnost, uravnoveženost. Njegovo ravnanje otrokom uliva pogum in drznost, otroci ob njem dobijo občutek, da smejo pogumno stopati v svet in se odpreti življenju. (Otrok in družina, 2000/ 7–8: 32)* Če v navedenem sestavku analiziramo prezentacijo posameznih družbenih akterjev (Fairclough, 1995 b: 110; 2003: 145) (mati, oče in otrok), ugotovimo, da mati in oče zasedata vlogo akterja, ki je v nekem dejanju aktiven, otrok pa vse do zadnjega stavka zaseda pasivno vlogo oz. je predmet dejanja akterjev (matere in očeta). Pasivizacija otroka (reprezentiran je kot podrejen delovanju drugega) implicira njegovo nezmožnost delovanja (Halliday, Van Leeuwen v Fairclough, 2003: 222). Medtem ko je otrok v odnosu do matere popolnoma pasiven objekt njenega dejanja, pa oče predstavlja tranzicijsko vlogo, ki otroku dodeli avtonomijo (... *otroci ob njem dobijo občutek, da smejo pogumno stopati v svet ...*).

Oče deluje kot most med mamino in zunanjim svetom in malčku pomaga k večji samozavesti pri raziskovanju zunanjega sveta ter sveta izven mamine varne bližine ... podpira otrokove prve korake stran od mamice in mu pomaga odkrivati okolje. (Moj otrok, 2001/24: 72) V navedku sta opazni dve implikaciji, ki kažeta na diskurz o posredniški vlogi očeta. Prva poudarja spolno ločeni vložek v otroka. Mati opravlja tisto, kar zdravorazumsko jemljemo kot tipično ženske naloge. V skladu s tem je mati kot aktivni subjekt delovanja reprezentirana zgolj v zasebni sferi oz. znotraj t. i. simbiotičnega para. Oče pa otroku nudi tisto, kar so družbeno sprejete in legitimne moške vloge. Spolno ločeno vlaganje v otroka je mogoče pojmovati v navezavi na delitev javno/zasebno. Vse navedene materinske funkcije se namreč vežejo na zasebno in intimno (*nošenje otroka pod srcem* in rojstvo). Vse omenjene očetove funkcije pa se vežejo na javno sfero oz. na resurse, ki naj bi jih otrok potreboval ob vstopanju v javno sfero. Druga implikacija, ki kaže na diskurz o očetu posredniku, pa je razlikovanje vezanosti matere na zasebno in očeta na javno, ta se kaže v glagolu *prinaša*. Glagol predpostavlja, da oče nekaj prinaša v družino od zunaj, se pravi od javnega, ki je njegova domena, k zasebnemu, kjer delujeta mati in otrok v zgodnjem obdobju. Pri tem je oče kot družbeni akter reprezentiran kot aktiven, saj je v ospredju njegovo delova-

⁵ Vse krepko označene pojme sem poudarila zaradi lažje interpretacije.

nje, ki se kaže v pojmi: *vabi, prinaša, podpira, pomaga* itd. Togo ločevanje zasebnega od javnega se kaže tudi v uporabi krajevnih prislovov *izven* in *stran*. Vse besede implicirajo določen prostor in premik od nečesa (od zasebnega) k nečemu drugemu (k javnemu). Vloga očetovega ločevanja med zasebnim in javnim se kaže v naslednjem tekstu: *Na ta način ga očka vabi iz varnega objema mamice in otrok začne raziskovati okolje. Tako se otrok uči samostojnosti in zaupanja vase in se ločuje od mamice. (Moj otrok, 2001/24: 72)*

Oče ima torej nalogo otroka *ločiti* od matere, ga osamosvojiti in ga prepejljati iz zasebnega v javno. Pozneje bomo videli, da oče, čeprav drugače kakor mati, deluje v obeh sferah, tudi v zasebnosti, materina vloga pa ostaja omejena zgolj na zasebno. Srečamo se namreč s popolno odsotnostjo diskurzov, kjer bi imela mati kakršno koli funkcijo pri vpeljevanju otroka v javno sfero. To priča o stagnaciji in relativni nespremenljivosti koncepta materinstva v primerjavi z modernim razumevanjem (in želji po) nekoliko spremenjene vloge očetovstva. »Ženska materinska identiteta se torej zdi najbolj imuna za postmoderne spremembe, ostaja konstanta« (Švab, 2001: 96). Mati je ekskluzivno vezana na zasebno sfero in po ločevanju od otroka, ki ga izvede oče, se zdi, da mati obvisi v nekem vakuumu zasebnosti. Ostane brez posebne starševske vloge v poznejših razvojnih obdobjih otroka. To se jezikovno izkazuje v njeni pasivizaciji, (... *se ločuje od mamice* ...). Ko pa v dogajanje posegata otrok (*otrok ... se ločuje od mamice* ...) ali oče »... *ko sem majhni punčki prerezal popkovino in ji dal življenje v resničnem svetu...*« (Moj otrok, 2002/35: 14), je poudarjena njuna aktivnost (tvorni način). Tovrstna jezikovna analiza glagolskih načinov nam razkrije delovanje družinske hierarhije v javni sferi.

Razlikovanje med zasebnim in javnim vselej ni videti tako togo. Oglejmo si primer: *Oče pa je prisoten izven tega simbiotičnega para in se začne bolj intenzivno vključevati v vzgojo, ko otrok stopi v motorično fazo razvoja. (Moj malček, 2000/11: 20)* Navedena poved priča le o delni očetovi izključenosti iz zasebne ali celo intimne sfere (*simbiotičnega para*). Predpostavljena je namreč očetova *prisotnost* izven simbiotičnega para, ne pa očetova odsotnost izven simbiotičnega para. To vsekakor implicira domnevo o očetovi prisotnosti, vendar njegova vloga nastopi pozneje, ko otrok postane aktiven subjekt.

Kot vidimo, diskurzi neprestano definirajo, kaj naj bi bila očetova vloga v starševskem razmerju in s pomočjo normativnih diskurzivnih oblik interperirajo bralca/-ko. *Očetov prispevek je nujen ... predstavlja tudi stik z zunanjim svetom. (Moj malček, 2000/11: 20)* Fairclough (2003: 57) tovrstnim tekstovnim značilnostim pravi vrednotne predpostavke ali domneve, saj predpostavljajo to, kar naj bi bilo družbeno zaželeno in dobro. Glagol *nujen* nalaga neko vrednotno odgovornost, bralcu zapoveduje in ga posledično

zavezuje na predpisano vlogo oz. ustvarja to, čemur Hall (2004: 76), sledeč Althusserju, pravi 'mesto subjekta' (torej bralca ali gledalca, ki je podvržen diskurzu). Kajti če hočemo diskurz razumeti, se moramo postaviti v tisto subjektno pozicijo, v kateri je ta diskurz najbolj smiseln.

Primarnost poklicne vloge očeta

pozicioniranje spolov v javno oz. zasebno sfero ponazorijo poklicne vloge, ki so pripisane materi in očetu. To najbolje osvetli dodelitev primata vloge očeta na delovnem mestu nad očetovo družinsko oz. starševsko vlogo. Diskurz odseva pluralnost in družbeno hierarhijo moških vlog v sodobni družbi.

Danes igrajo očetje, za razliko od očetov od preteklosti, različne vloge. Od hranilcev družine, prijateljev, učiteljev in zaščitnikov, pa do tistih, ki skrbijo za rutinska opravila v zvezi z nego otrok. (Moj otrok, 2002/35: 56) ali npr. Na obisku pri Gorazdu Vahnu, ilustratorju, oblikovalcu in ponosnem očku navihanega enoletnega Maja. (Mama, 2004/ 82: 20) Teksta kažeta na pomenljivost vrstnega reda različnih moških vlog. Navedenih je kopica vlog, šele na zadnjem mestu zasledimo očetovsko vlogo. Fairclough (1995 a: 196) pravi, da *topikaliziranje* besed (postavljanje določenih besed na prvo mesto v stavku) nakazuje avtorjevo željo po poudarjanju in zavzemanju primata določene besede ali pojma nad pomenom preostale povedi. Moške vloge so tradicionalne in vezane na javno sfero (hranilec, prijatelj, učitelj, zaščitnik), zato je problematično tudi pojmovanje dela. *Trenutno je Ksenja tista, ki se najbolj ukvarja z Majem, medtem ko jaz delam ... (Mama, 2004/82: 22)* Citat razkriva pomembno konotacijo. Neplačano delo (skrb za družino, gospodinjenje) ni obravnavano kot enakovredno plačanemu delu. Medtem ko se žena z otrokom *ukvarja*, moški *dela* za plačilo. Zgornji citat ne nakazuje zgolj družbenega problema dojemanja neplačanega dela, temveč ponovno implicira, da je plačano delo domena moških, neplačano delo pa domena žensk.

Diskurze o primarnosti poklicne vloge očetov oz. moških podpirajo diskurzi, ki problematizirajo poklicno vlogo matere. *Služba mi krade mamico (Mama, 2004/84: 52)*. Iz tovrstnih tekstovnih fragmentov je mogoče razbrati, da diskurzi ne izključujejo poklicne vloge ženske, vendar jo problematizirajo. V navedenem stavku namreč zasledimo predpostavko, da je mati vpeta v zaposlitveni status in je torej prisotna tudi v javni sferi, vendar je njena vloga problematizirana. Fairclough (1992, 1995 b) tovrstne implikacije imenuje *predpostavke* ali *domneve* in jih obravnava v navezavi na *intertekstualnost*. Predpostavke opredeli kot nekaj, kar je ekvivalentno domnevanju, da obstajajo drugi teksti, ki to domnevo potrjujejo. Tovrstni teksti lahko dejansko obstajajo, v tem primeru pa so zgolj neke zdravorazumske premise. V

predpostavki se izkazuje problematičnost materine zaposlitve. Da je predpostavka še bolj ideološka, je diskurz položen v otrokova usta in se na jezikovni ravni manifestira kot premi govor. Premi govor je po Faircloughu (1992: 107) pojmovan kot neposredna oblika reprezentacije diskurza. Fairclough (1995a: 55) ugotavlja, da je primer za navajanje direktnega diskurza najpogostejši, kadar je sekundarni diskurz pomemben, dramatičen, prodomen, ali kadar je vir diskurza avtoriteta. V našem primeru imamo sicer opravi ti z neposredno obliko reprezentacije diskurza, vendar je oseba (iz konteksta je razvidno, da gre za otroka), ki ji je izjava dodeljena, fiktivna. Navedeni citat je zdravorazumska predpostavka s pomembnimi ideološkimi implikacijami. Otrok je tisti, ki v današnji družbi predstavlja avtoriteto. Citat nam namreč sporoča, da je materina zaposlitev za otroka nekaj negativnega in spornega.

Do podobnega sklepa nas pripelje tudi naslov članka, ki se glasi: *Otrok ali kariera?* (*Moj otrok*, 2003/38: 23) V njem je izpostavljena dilema. Mati se mora torej odločiti za otroka ali za kariero. Vrstni red navajanja obeh alternativ je ponovno indikativen. Otrok je v stavku postavljen na prvo mesto. V drugi vrsti pa tovrsten diskurz implicira izključevanje. Ločilni veznik *ali* predpostavlja odločitev ali za otroka ali za kariero, kakor da oboje ne bi bilo možno. Če bi namesto *ali* nastopal veznik *in*, potem bi bila implikacija ravno nasprotna. Torej za mater, v nasprotju z očetom, ni legitimno, če v odnosu do otroka nastopa tako v javni kakor tudi v zasebni sferi. Legitimna je samo vloga, ki jo mati igra v zasebnosti; njena javna vloga je sicer prisotna, vendar problematizirana.

Samoumevnost materinske in fakultativnost očetovske vloge

Iz prej navedenih psihoanalitičnih pojmovanj izhajajo tudi nekatere razlage, ki jih ponujajo psihološke teorije. Od sredine 20. stoletja je v psihologiji prevladovalo mnenje, da sta odnos in nenehen stik med otrokom in materjo najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na psihološki in čustveni razvoj otroka (Lupton, Barclay, 1997: 42, Oakley, 2000: 199). Na legitimizacijo ekskluzivnosti materinstva in obrobnosti očetovstva v starševskih revijah moramo zato gledati skozi preslikavo omenjenih strokovnih in znanstvenih diskurzov v diskurze starševskih revij. V skladu s tem Fairclough (1992, 2003) govori o konceptu intertekstualnosti oz. interdiskurzivnosti. Analiza interdiskurzivnosti pomeni analiziranje načinov, kako se določene mešanice žanrov, diskurzov in stilov artikulirajo v posameznem tekstu. Ta raven analize posreduje med lingvistično analizo teksta in posameznimi oblikami analize družbenih dogodkov in praks (Chouliaraki in Fairclough 1999: 147–149). Analiza intertekstualnosti (oz. interdiskurzivnosti) se torej osredotoča na odvisnost tekstov od družbe in zgodovine, znotraj posameznih redov diskurza

(Fairclough, 1995 a: 188–189; 1992: 125). V skladu s tem je v diskurzih starševskih revij mogoče zaznati znatno prisotnost predhodno omenjenih strokovnih psihoanalitičnih (predvsem Freudovih) konceptov in konceptov psiholoških teorij iz šestdesetih let preteklega stoletja. Skozi diskurze se tako perpetuirajo že presežene klasične teorije in s tem poustvarjajo in rekontekstualizirajo polja védenja, ki so vse prej kot neproblematična. V njih se namreč artikulirajo oblastni mehanizmi in ideološke postavke. Iz omenjenih psihoanalitičnih in psiholoških strokovnih diskurzov, ki jih interdiskurzivno posrkavajo diskurzi v starševskih revijah, lahko izpeljem implikacijo, da diskurz, ki poudarja simbiotično navezanost matere in otroka, izključuje vlogo očeta, mater pa postavlja za primarno skrbnico.

Mati kot vratarica

Diskurz matere vratarke se utemeljuje na dveh argumentih. Prvi se navezuje na *biološko dejstvo rojevanja*, iz katerega izhaja predpostavka o simbiotični povezanosti matere in otroka. Drugi pa se kaže v tekstih, ki poudarjajo *namernost* materinega zapiranja v simbiotičen odnos z otrokom. Legitimnost in zaželenost simbiotične navezanosti matere na otroka v diskurzih nista vprašljivi. Hkrati pa diskurz v starševskih revijah matere prepričuje, naj simbiotični par odprejo v razmerju do partnerja oz. očeta. Posledično se očetova nevpletenost v zgodnje otroštvo opravičuje z omenjenima argumentoma. Oče je pri dostopanju do otroka, v primerjavi z materjo, postavljen v njej podrejen položaj, ker mu ona določa, in če želi, omogoča, kdaj in kako naj se vključi v otrokovo življenje. Diskurz s tem materi nalaga odgovornost za očetov prispevek k skrbi za otroka. Oče je v diskurzih starševskih revij posledično *odmaknjen*, v prvi vrsti zaradi bioloških razlogov. *Zato od očeta, ki je zaradi naravnih okoliščin malce bolj odmaknjen od teh sprememb (sprememb v otrokovem razvoju, op. A. V.), res ne moremo pričakovati takojšnjih očetovskih nagibov oz. trenutne spremembe (Mama, 2000/37: 18) ali Oče si malo težje predstavlja novo življenje (Mama, 2000/37:19)*. Omenjeni diskurz se sklicuje na esencialistično pojmovanje družbenega spola. Oče je odmaknjen zaradi tradicionalnega razumevanja neenakosti očetovske in materinske naravne danosti. Zaradi tega je treba očetovo odmaknjenost in odsotnost razumeti, saj naj bi izhajala iz nečesa tako nespremenljivega, kot je biološka danost.

Esencialistično pojmovanje materinstva potrjuje tudi diskurz, ki se navezuje na neko nagonsko in biološko potrebo ženske po tem, da postane mati, medtem ko je diskurz o tovrstnih potrebah moškega povsem izpuščen. *Ona že čuti bitje biološke ure, on pa na otroka še ni pripravljen in bi rad užival nemoteno bližino ljubljene osebe, ob tem pa se še posvetil povsem osebnim načrtom. (Moj malček, 2004/6: 44)* Prvi del citata nam govori o ženski bio-

loški potrebi po materinstvu. '*Bitje biološke ure*' je splošno znana fraza in metafora, ki na konotativni ravni razkrije svojo mitskost in pripoveduje o neizogibni potrebi ženske po materinstvu, ki je utemeljena v biološki danosti in je podvržena časovni dimenziji. Drugi del pa nam govori o razkolu v odnosu do starševstva glede na spol. Medtem ko je ona prisiljena, da z zanositvijo pohiti, bi on raje *užival* svobodo. Glagol *nemoteno* vsebuje domnevo, da je otrok nekaj, kar partnerski odnos zmoti. Implikacija, ki jo je moč zaznati iz navedenega citata, je tudi njena želja po materinstvu, v nasprotju z njegovo željo po svobodi in uresničevanju osebnih načrtov. Diskurz ne predvideva možnosti, da bi imel moški za osebni načrt lahko tudi očetovstvo. Interpretacija se torej glasi, da so moški na neki način v očetovstvo prej ali slej prisiljeni, saj je starševstvo želja partnerke. Ob vsem tem je treba poudariti, da nisem zasledila diskurza, ki bi o očetovstvu govoril kot o moški želji. Večinoma teksti problematizirajo diskrepanco v željah med staršema, ki se deloma ublažijo z mitskimi razsežnostmi ob prvem srečanju moškega z novorojencem/ko. Sama pojav imenujem kar 'trenutek stika' in jo je moč razbrati iz citatov, kakršen je: ... *a, ko sem Tomaža prvič vzel v naročje, sem se v trenutku zaljubil vanj. (Mama, 2000/32: 9)* Stik je torej prelomen trenutek, ko naj bi se moški 'prelevil' v očeta.

Vzrok za očetovo odmaknjenost je tudi v materini volji oziroma nameri. Ob tem imamo dva tipa nasprotujočih si diskurzov, ki tvorita paradoks. Kot smo videli poprej, nam diskurzi na eni strani govorijo o simbiotični navezanosti matere na otroka ter ekskluzivnosti in samozadostnosti tega odnosa, na drugi strani pa opozarjajo na problematičnost očetove nevpletenosti. Diskurz zato naslavlja matere z napotki o vključevanju očeta v otrokovo življenje. *Veselo novico naj ima najprej on priložnost povedati staršem in prijateljem. Izbira imena naj bo skupno delo ... (Mama, junij 2000, št. 37, str. 19)* ali ... *tudi moški so se sposobni povezati s plodom, če ... jim partnerka daje to možnost (Moj malček, 2004/7-8: 49)*. Besedni zvezi *naj ima* in *naj bo* imata normativni prizvok. Materi oz. partnerki nalagata odgovornost za večjo vpletenost očeta. V drugem navedku pa je prisotna implicitna domneva, da se moški ni sposoben povezati s plodom, razen če mu partnerka to dovoli.

Pri vsem tem diskurz materam nalaga dvojno odgovornost, skrbeti morajo tako za (vpletenost) očeta kot za otroka. ... *zato je dobro, če jih (očete, op. A. V.) bodoče mamice vztrajno vključujejo v dogajanje okoli sebe in svojega nerojenega otroka – obiski pri ginekologu skupno prebiranje literature, nakupovanje tudi drobnarij za novorojenčka. (Mama, 2000/37: 18)* Materam je dodeljena vloga delujočega akterja. Očetom so dodeljene pasivne pozicije, ker je oče predmet materinega delovanja. Oče je namreč subjekt brez iniciative, ki ga je treba šele oblikovati. Mati mora hkrati vzgojiti kar dva, otroka in njegovega očeta. *Težave se pojavijo, kadar se oče počuti izključenega. Če mamica posveča vso svojo pozornost otroku, lahko oče kaj hitro dobi obču-*

tek, da je nepotreben in nezaželen. (*Moj otrok*, 2003/38: 20). Navedek govori o konkurenčni naravi odnosa med očetom in otrokom. Oba se namreč borita za materino pozornost. S tem je status očeta enakovredno pasiviziran statusu otroka.

Očetova vloga v družini ni samoumevna, saj očetje, v nasprotju z materami, za to nimajo biološko utemeljene danosti. Za nameček pa diskurz predpostavlja, da je očetovanje nekaj, kar moške sili, da prevzemajo identitetno pozicijo, ki jim je v osnovi tuja. Od tod izvirajo svarila, ki naslavljajo matere k previdnosti pri vključevanju očetov v družinsko življenje. Stavke: ... *oče v nobeno od navedenih aktivnosti ne sme biti prisiljen* (*Mama*, 2000/37: 19) ponovno razkriva zdravorazumsko domnevo, ki implicira, da je oče v marsikatero aktivnost prisiljen. In če se ... *vznemirjen novorojenček hitreje potolaži ob mamici kot ob očku*. (*Moj malček*, 2002/novorojenček: 26), le kakšna je potem lahko očetova vloga? Tovrstne izjave očeta pojmujejo kot nekompetentnega in neuporabnega v zgodnjem obdobju otrokovega odraščanja. Ambivalentnost diskurzov ne preseneča. V njih namreč najdemo boj med modernim pojmovanjem materinstva in postmodernim idealom vključenega očeta.

Fakultativno očetovstvo

O fakultativnem očetovstvu govorim predvsem v ožjem pomenu besede, saj se omejujem le na določene problemske tipe očetovskih vlog. Legitimizacija očetove neprisotnosti se kaže v možnosti izbire, ki jo diskurzi starševskih revij ponujajo očetom. Trditev lahko podkrepim z analizo besed in besednih zvez, kot so *naj bi, bi lahko* ipd., ki implicirajo možnost izbire. *Oče ... bi lahko v tem primeru zagovarjal nujnost vpletenosti očeta v vzgojo že od rojstva dalje*. (*Moj malček*, 2004/6: 45) V citatu je prisotna implicitna domneva, da očetova vključenost v zgodnje otrokovo obdobje ni nujna, temveč fakultativna. Besedne zveze, kot so: *bi lahko, naj bi bil, naj bi, očetje lahko* itd., konotirajo neobvezujoča oz. fakultativna dejanja v očetovskih praksah, ki so sicer zaželeni, vendar v praksi malokrat izpolnjena.

Fakultativnost očetovanja pa se še bolj izraža v naslednjih citatih. *Očetje lahko skupaj s svojo partnerko hodijo na tečaj predporodne priprave ...* (*Moj otrok*, 2002/35: 13) Beseda *lahko* sugerira možnost izbire, ne pa izbire same. Podoben in še bolj ekspliciten primer je: *Tisti očetje, ki ne morejo ali ne želijo obiskovati tako obsežnega tečaja, pa lahko hodijo na poseben tečaj za očete, ki je krajši in traja tri šolske ure*. (*Moj otrok*, 2002/35: 13) Diskurz očetu pušča popolno svobodo pri odločanju. Za očeta ni nobena praksa samoumevna, medtem ko so za mater te prakse tako samoumevne, da so iz tovrstnih diskurzov kar izpuščene. Še bolj nazorna se zdi trditev ... *saj je bodoči oče pravzaprav prostovoljec pri skrbi za otroka, mama pa skrbnica že po*

definiciji (*Moj malček*, 2004/7–8: 48), ki pravzaprav eksplicitno izraža tisto, kar nam diskurzi govorijo s prej navedenimi latentnejšimi pomeni.

Prisotnost normativnih diskurzivnih oblik odraža željo po nekaterih spremembah domnevno obstoječega družbenega stanja. *Nič ni narobe, če si par vzame čas in skupaj obiskuje tečaje predporodne telovadbe ...* (*Mama*, 2000/37: 19) Navzočnost očeta ni samoumevna praksa, temveč praksa, ki jo je treba, v skladu z idealom novega očeta, moškim šele privzgojiti. Tekstovni izsek naslavlja oba starša in jima poskuša dopovedati, da je vloga vključene- ga očeta, ki sodeluje pri ad hoc praksah, povsem legitimna. Toda besedna zveza *ni narobe* je postavljena v nikalno obliko in zato skriva predpostavko, da so tovrstne prakse morda nenavadne oz. da z njimi nekaj *je narobe*, to implicira, da družba lahko tako početje negativno vrednoti.

O nesamoumevni vključenosti očeta v otrokovo nego pričajo tudi citati, kot so: *Dobro je, da se očka aktivno udeležuje nege dojenčka prav od začetka* (*Otrok in družina*, 2004/6: 39) ali *Vsaj prve tedne po porodu je dobro, da je doma tudi naš partner oz. otrokov oče* (*Otrok in družina*, 2004/6: 39) in *... prav je, da je pri tem (skrbi za otroka op. A. V.) prisoten tudi očka* (*Moj otrok*, 2002/35: 57). Diskurz nalaga normirano podobo novega, vključene- ga očeta. Besede, kot so *prav je, dobro je* itd., konotirajo neko idealno, ne pa zavezujočo, še manj pa samoumevno očetovsko prakso. Tudi termin *vsaj* implicira zavedanje, da v praksi matere ne morejo računati na navzočnost očeta, kadar to ni nujno potrebno.

O asimetričnosti starševskih vlog pričajo tudi strukture analiziranih tekstov v starševskih revijah. Analiza strukture tekstov se osredotoča na širše organizacijske lastnosti tekstov, katerih interpretacije imajo pomembno vlogo pri zaznavanju produkcije védenja (Fairclough, 1992: 77–78). Večina tekstov se namreč nanaša na matere in otroke, redki pa so primeri tekstov, ki tematizirajo izključno očetovstvo. Navadno so v tekstih, ki se primarno nanašajo na mater in otroka, očetom dodeljeni zgolj posamični krajši odstavki, ki jih najdemo pod podnaslovi, kakršni so: *Oče in obiski* v članku z naslovom *V porodnišnici po porodu* (*Moj malček*, 2003/6: 48). Oče do neke mere predstavlja celo popolnoma arbitrarno obliko pomoči: *Podpora partnerja, družine in zdravniškega osebja* (*Moj malček*, 2004/Novorojenček: 46); podpora partnerja je enakovredno pridružena podpori družine ali zdravniškega osebja.

Oče pomočnik

Krovni diskurz o fakultativnosti očetovske vloge potrjuje diskurz, ki o očetu govori kot o materinem pomočniku. V diskurzu starševskih revij je participacija očeta vezana na kavalirsko funkcijo in ostale ad hoc prakse (ginekološki pregledi, ultrazvoki, predporodni tečaj in telovadba, nakupovanje

itd.), ki so vidne predvsem navzven (glej Švab, 2000: 260; 2001: 131). Problem diskurzov starševskih revij, ki očeta obravnavajo kot pomočnika, je predpostavka, da gre pravzaprav za obliko novega, vključenega očetovstva.

Če smo pozorni na vrstni red moških vlog, zasledimo, da se od moškega, ki postane oče, v prvi vrsti pričakuje, da izpolni svojo partnersko, nato pa očetovsko vlogo: *Tako oče takrat neguje partnerski odnos, mama pa odnos z otrokom. (Moj malček, 2000/11: 20)* Primat vseh ostalih moških vlog nad očetovsko vlogo ponazarjata tudi naslednja citata: *V tem obdobju moški opravlja pomemben del očetovstva. V bistvu izključi svoje potrebe in želje in skrbi za mamine, tako da bi lahko ona skrbela za otrokove. (Moj otrok, 2001/24: 71)* Očetje torej niso 'očetje' v razmerju do svojih otrok. Skrbstvena funkcija, ki se dotika otrokove nege, je še vedno ekskluzivno materinska. Oče je v skrbstvenem razmerju s svojo partnerko, ne pa z otrokom. Oče je tako omejen na pomočnika, podpornika in materino dopolnitev. »Po tem se novo očetovstvo močno razlikuje od materinstva, saj se realizira le v oblikah pomoči partnerkam in v zunanjih oz. vidnih aktivnostih, s tem pa daje vtis zgolj dopolnjevanja glavne družinske vloge – materinstva« (Švab, 2001: 131). Družina hitro postane skrbstvena veriga. Oče skrbi za partnerko, da ta lahko skrbi za otroka. Otrok je najpomembnejši člen družinske verige, saj se vanj stekata vsa skrb in nega.

Populariziranje očetovstva

Status očeta torej opredeljuje njegova pridruženost k simbiotičnemu paru. Da je starševstvo predvsem izpolnitev ženske želje, priča tudi diskurz, ki naslavlja očete in očetovstvo propagira kot možnost za osebni uspeh, lepa doživetja in poplačano izkušnjo. Zdi se, kakor da diskurz očete prepričuje, da je očetovstvo nekaj pozitivnega. Ob tem je neprestano prisotno zagotovilo, da moškimi očetovstvo ne bo odvzelo tistega, česar naj bi se moški najbolj bali, tj. svobode.

Po fotografijah vidim, kako se oče in otrok navadita drug na drugega. Na eni sliki se hčerka, stara komaj dva tedna, preteguje v mojem naročju medtem, ko igram klavir. Na drugi sedim in berem časopis z mačko v naročju, dojenček pa spi na moji rami ... Pa še ena izmed tistih slik, ki jih mamica ne sme videti: v eni roki držim lopar za ping-pong, v drugi pa dojenčka. (Mama, 2001/46: 25) V prvi vrsti se oče in otrok drug na drugega šele navajata. Medtem ko naj bi bila mati na otroka, zaradi biološkega dejstva nosečnosti, že navajena. Zanimivo pa je, v kakšnem pomenu diskurz tematizira navajanje. Gre za to, da otrok očetu ne bo odvzel vsega tistega, kar je lahko počel pred njegovim rojstvom – torej svobode in njegove aktivne družbene vloge. V zgornjem citatu je oče, v vseh svojih dejanjih, reprezentiran kot akter v procesu delovanja. To nakazujejo pojmi: *igram, sedim, berem, držim.*

Otrok očetu torej ne sme biti ovira pri njegovih interesih in aktivnostih. Kot navaja citat, oče lahko še vedno počne vse tiste dejavnosti, ki jih je rad opravljal pred otrokovim rojstvom.

Promoviranje očetovstva lahko ponazorim še z dvema spremljevalnima diskurzoma. Po enem se očetovstvo pojmuje kot poplačana izkušnja, po drugem pa se očetovstvo pojmuje kot uspeh. *Za neprespane noči sta se vsakič znova oddolžili (hčerki op. A. V.) z drobnimi darili. (Mama, 2001/46: 25)* Očetovstvo, v nasprotju z materinstvom, ni naravno dana skrbstvena funkcija. Očetu je trud, ki ga vložijo v starševstvo, treba poplačati. Hčerki sta se mu oddolžili za neprespane noči. Zanimivo je, da je tak diskurz izpuščen iz konteksta materinjenja. Vendar vzrok za to dihotomijo zlahka najdemo v konstituiranju moderne družine. V tem obdobju sta se »... konstituirala otroštvo in mit materinske ljubezni, z eno besedo, konstituiral se je svet zasebnosti. V njem je dobila ženska posebno mesto in poslanstvo: vzdrževanje skupnosti ... na dva specifična načina, z delom brez plačila in s predajanjem, vdanostjo, ljubeznijo brez vračila ali s kombinacijo obojega, z delom za ljubezen« (Rener, 2000: 283–284). Ideologija strogega ločevanja med (družinsko) zasebnostjo žensk in (politično) javnostjo moških polarizira socialne ideale moškosti in ženskosti in eden od vidikov te polarizacije je feminizacija ljubezni (Rener, 1993: 17).

Ker naj bi moške zlahka prepričali o dejanju, če jim zagotovimo uspeh, tudi pri diskurzu o promoviranju očetovstva ni drugače. Diskurz, ki poskuša moške prepričati o očetovstvu, jim poleg zagotovitve o neizgubi svobode in poplačanem trudu ponuja tudi očetovstvo kot možnost za ponos, *ponosni očka* je ničkolikokrat zapisana besedna zveza. V diskurzu, ki promovira očetovstvo, pa naj bi bili otroci tudi dobra ... *investicija za prihodnost. (Moj otrok, 2001/24: 72)* Povsem jasno je torej, da je moškemu v zameno za očetovstvo treba nekaj ponuditi. Tovrstni diskurz v prvi vrsti implicira predpostavko, da očetovstvo ni naravna danost oz. obveza, da vzrokov za očetovstvo ne gre iskati v čustvenih in bioloških potrebah moških, še manj pa v moški želji ali celo potrebi po očetovstvu. Iz analiziranih tekstov razberem, da je želja po starševstvu ženska domena, partner pa naj bi jo izpo(po)lnil. Družinska vloga vključenega očeta je torej postmoderni trend, ki je v fazi največje promocijske akcije.

Egalitarizacija emocionalnih doživetij

Beck in Beck-Gernsheimova (1990/2006) zatrjujeta, da tradicionalno razumevanje, konstituirano okrog spolnih vlog in pričakovanj, zamenjuje bolj androgen pristop, v katerem so spolne vloge veliko bolj fleksibilne, prilagodljive in spremenljive. V skladu s tem D. Lupton in L. Barclay (1997: 19) ugotavljata, da popularni diskurzi o moškosti govorijo o tem, da bi morali moški

zavzeti bolj feminilno pozicijo v interakciji z družino, sem pa spadajo tudi razkrivanje svojih čustev, odprto izkazovanje ljubezni in naklonjenosti in vključevanje v skrbstvene aktivnosti z njihovimi otroki. Diskurz, ki se navezuje na poskus egalitarizacije spolnih vlog v družini, se kaže predvsem v enačenju emocionalnih doživetij starševskih izkušenj obeh spolov. Iz diskurzov lahko razberem težnjo po feminiziranem doživljanju očetovstva.

Ženska poporodna depresija se najpogosteje razlaga z naglimi hormonskimi spremembami in posledičnimi motnjami v emocionalnem stanju. Tudi pri diskurzu o moški poporodni depresiji, ... *govorili bi lahko celo o moški poporodni depresiji (Mama, 2000/37: 19)*, pogosto zasledimo podobne zaznamke o psiholoških obremenitvah, ki povzročajo depresivna stanja. S tem ne želim zanikati morebitnega obstoja tega pojava, temveč želim samo opozoriti na trend feminiziranega doživljanja očetovstva, saj *Moška poporodna depresija je izključno posledica očetovstva (Mama, 2000/37: 19)*. Diskurzi na ta način izvajajo spolno egalitarizacijo emocionalnega doživljanja starševstva. Ker v osnovi poznamo zgolj žensko poporodno depresijo, je bilo v kontekstu ideologij novega očetovstva treba tematizirati tudi moško emocionalno komponento starševske izkušnje.

Tudi naslednji citat kaže na feminizacijo očeta. Na način ženskega principa doživljanja starševstva nam govori o novodobnem moškem principu doživljanja starševstva. Pri tem zaznava spremembo od modernega k postmodernemu pojmovanju, saj očetom v postmoderni dobi pripisuje emocionalno doživljanje starševstva, ki se tradicionalno pripisuje ženskam. *Če so očetje zrele osebnosti, je to zanje vsekakor zelo globoka in zrela izkušnja, ki se nemalokrat konča tudi s solzami olajšanja in sreče ... Še eno pozitivno spremembo pri bodočih očetih opažajo. Slednji so se namreč v veliki meri otrsli tradicionalnih pogledov in na nosečnost, porod ter nego in vzgojo otrok ne gledajo več s tipično patriarhalnega stališča. Sedaj se o teh temah med seboj pogovarjajo, izmenjujejo mnenja, berejo in na tečajih aktivno sodelujejo. (Moj malček, 2003/2: 51)* Feminizacija očetovske izkušnje se torej kaže predvsem v potenciranem opisovanju emocionalnega doživljanja očetovstva – *solze olajšanja in sreče* ali *Tudi on se razneži ter postane bolj čustven in ob prvih premikih otroka v trebuščku ne ostane hladen. (Moj otrok, 2002/35: 57)* Pri tem je pomembno poudariti, da je feminizirano doživljanje rojstva pojmovano kot pozitivno. Podobne primerjave prepoznata tudi Luptonova in Barclayjeva (1997: 83), ki ugotavljata, da se v očetovskih diskurzih pogosto pojavlja preobrazba od stereotipnega 'trdega' moškega k 'mehkejšemu moškemu', ki je bolj skrbstven in čuteč. Spodnji citat primerja tradicionalni model očetovstva kot bread winnerja in avtoritete z novim očetom, ki predstavlja ideal, h kateremu je vredno težiti. Novi očetje delujejo povsem po ženskem principu, ... *med seboj pogovarjajo, izmenjujejo mnenja, berejo in na tečajih aktivno sodelujejo.*

Tudi delitev na razumske očete in instinktivne matere je, v kontekstu feminiziranega doživljanja očetovstva, predvsem pa rojstva, obrnjena na glavo. *Razumsko je moč vse razumeti, očete pa bolj kot razum izdajo emocije.* (Moj malček, 2004/7–8:49) Novi očete so v obravnavanih diskurzih izrazito emocionalna bitja, vendar je tovrstna egalitarizacija v družbenem kontekstu problematična iz dveh razlogov. Prvič, ker so omenjeni diskurzi feminizacije moških občutij starševstva v nasprotju z družbenimi pričakovanji in zahtevami po emotivni stabilnosti in racionalnosti. In drugič, ker moška emocionalnost predpostavlja le en, tj. 'ženski' model čustvenega izražanja.

Vse to poraja vrsto ambivalenc. Ambivalentnost pri opredelitvah starševskih vlog in delovanjem v skladu z njimi. Medtem ko je materinska vloga strogo določena, je očetovska, vsaj diskurzivno, v obdobju tranzicije. Pri tem imamo opraviti z diskurzi, ki so tranziciji, temu, kar danes imenujemo novo očetovstvo, naklonjeni, hkrati pa vsebujejo toliko tradicionalnih elementov, da o tranziciji skorajda ni mogoče govoriti. »Ambivalenca se razteza od odkrivanja 'novega očeta', ki naj bi bil, v nasprotju z modernim očetom kot materialnim preskrbovalcem družine (bread winner), vedno bolj vpleten v različne segmente družinskega življenja, pa vse do pesimističnega ugotavljanja, da je novi oče le sodobni mit, daleč od vsakdanje realnosti, v kateri je večina družinskega dela (še vedno) družbeno dodeljena ženski« (Švab, 2001: 115). Kljub vsej pluralnosti ponujenih moških vlog se sodobni oče prav težko (z)najde na svojem mestu.

Sklep

Osnovni namen prispevka je bil prikazati, kako diskurzi starševskih revij odražajo aktualno družbeno klimo in na kakšen način pozicionirajo bralca v 'subjektne pozicije', torej kako z ustvarjanjem védenja potencialno vplivajo na bralčevo dožemanje pomembnih družbenih fenomenov. Foucault (1991) pravi, da je eden primarnih učinkov oblasti konstituiranje individuumov. Ker objekte védenja definira in producira diskurz, različne diskurze pa producirajo različni objekti védenja, je Foucault menil, da védenje deluje kot orožje oblasti. V pričujočem prispevku sem zato izluščila in izpostavila nekaj krovnih in pomožnih (pod)diskurzov, ki v slovenskih starševskih revijah, konstruirajo védenje okrog (novega) očetovstva.

Osnovni problem obravnavanega žanra je še vedno njegovo naslavljanje mater. Zgolj sporadično se namreč naslavlja na oba starša ali izključno na očete. Diskurzi o očetovstvu so le deloma prisotni, mestoma pa celo odsotni oz. izpuščeni.⁶ Kritična analiza diskurza je predočila predvsem ambivalenco

⁶ Fairclough (1995 a: 210, 5) pravi, da so izpuščene in manjkajoče vsebine v tekstih predmet avtorjeve izbire in imajo lahko pomembne ideološke implikacije. Na nekatere odsotne diskurze sem sproti že opozarjala. Vendar moram izpostaviti, da so odsotni vsi diskurzi in tematike, ki bi se na

med normativno ideološkim tematiziranjem novih očetovskih praks in bolj ali manj latentnimi diskurzivnimi oz. lingvističnimi premisami, ki nakazujejo močne elemente modernosti,⁷ tradicionalnosti in stereotipiziranja pri razumevanju družbenih vlog očeta.

Večina diskurzov sicer poskuša promovirati vključeno vlogo očeta, vendar so paradoksalni, saj v okviru očetovske vloge ne prinesejo novosti. Očetovstvo predstavljajo zgolj skozi to, kar je v družboslovju pojmovano kot tipično moderna perspektiva. V ospredje poskušajo postaviti in poudariti pomen vključene narave očeta, vendar mu pripisujejo instrumentalne prakse, ki so tradicionalno pripisane moškemu principu. Očetje namreč še vedno delujejo v t. i. javni sferi, njihova primarna vloga je plačano delo, očetovanje pa je zgolj fakultativno in pomožno. Mati ostaja primarna skrbnica in vratarka, saj očetje niso tematizirani skozi skrbstveno funkcijo in 'naravno' željo po očetovanju. Prav tako se diskurzi ne zoperstavljajo neenaki delitvi družinskega dela. Švabova ugotavlja, da je postmoderni obrat v tem, da se spolna delitev dela (navidezno) simetrično zabriše z dvema nasprotnima procesoma, z zaposlovanjem žensk na eni strani in aktivno vključenostjo moških v nego in skrb za otroke (novo očetovstvo) na drugi strani. Gre za obrat od komplementarnega k participativnemu modelu starševstva (Švab, 2000: 258). Zato je podoba sodobnega očeta v analiziranih diskurzih sicer prisotna, sporni pa so ideološki načini (in učinki) njene prezentacije.

Oče je v starševskih revijah posledično idealiziran. Njegova idealizacija izhaja iz predstavljanja novega očetovstva kot sodobnega mita in pomeni močno ideološko orožje. Postmoderna erozija avtoritarne in ekonomske funkcije modernih očetov povzroča izgubljanje njihovega pomena. Za ohranitev delovanja t. i. nuklearne družine si je popularni diskurz umislil idealizirano podobo vsaj na videz (v ad hoc praksah, ki so vidne predvsem navzven) vključenega in prisotnega očeta. Tveganje izgube vloge člana 'osnovne družbene celice' bi bilo pogubno, zato je treba očetom ponuditi 'nove' smernice delovanja in obnašanja, ki bodo družinsko in družbeno funkcionalne. Idealizacija očetovstva se kaže v nedotakljivosti nove očetovske vloge. Diskurzi nikdar ne govorijo kritično o očetih. Ne načenjajo slepih peg sodobnega očetovstva, kar spominja na pregovor 'podarjenemu konju se ne gleda v zobe'. Če hočemo imeti očete, jim moramo v prvi vrsti dodeliti prijetnejše in manj zahtevne naloge, jih prepričati, da bodo za očetovstvo dobili nekaj v zameno. Predvsem pa jim moramo zagotoviti, da ne bodo iz-

kakršenkoli način dotikali fenomena očetovstva izven njegove srednjerazredne, belske in heteroseksualne usmerjenosti. Iz revij zato dobivamo podobo, da je novo očetovstvo možno le znotraj parametrov 'mainstreamovskih' družin srednjega družbenega razreda. Iz tega izhaja tudi enolično portretiranje očetovstva kot relativno enotne in homogene identitetne kategorije.

⁷ Elementi modernosti niso nič nenavadnega, saj je »fenomen (novega očetovstva, op. A. V.) produkt postmodernosti in kot tak vsebuje tudi elemente modernosti« (Švab, 2000: 255).

gubili svobode, kajti ta je zdravorazumsko utemeljena kot ultimativna in nedotakljiva moška vrednota.

Diskurzivna interpelacija očetov v domnevno nove subjektne pozicije je vsekakor vprašljiva. Diskurzi namreč nudijo podobe neegalitarnih in esencialističnih družinskih praks. Očetovska vloga je ambivalentna in zmedena; zdi se, da so se popularni diskurzi ujeli v začaran krog. Po eni strani očetu poskušajo sugerirati in dodeliti večjo vključenost v družinsko življenje, po drugi strani pa jim ne uspe preseči ukalupljenih stereotipnih predstav o spolno segregiranem starševstvu. Zato se zdi, da diskurzom o novem očetovstvu manjka predvsem temeljni premislek, kaj novo očetovstvo sploh je in zakaj na tem področju potrebujemo korenite spremembe.

LITERATURA

- Arendell, Terry (1997): A Social Constructionist Approach to Parenting. V Terry Arendell (ur.), *Contemporary Parenting: Challenges and Issues*, 1-44 London: Sage.
- Beck, Ulrich; Beck-Gernsheim, Elisabeth (1990/2006): *Popolnoma normalni kaos ljubezni*. Ljubljana, FDV.
- Chouliaraki, Lilie; Fairclough, Norman (1999): *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Delphy, Christine; Leonardi, Diana (1996): *Familiar Exploitation: a New Analysis of Marriage in Contemporary Western Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman (1995 a): *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
- Fairclough, Norman (1995 b): *Media Discourse*. London: Arnold.
- Fairclough, Norman (2003): *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Foucault, Michel (1969/2001): *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Foucault, Michel (1991): *Vednost – Oblast – Subjekt*. Ljubljana: KRT.
- Gerson, Kathleen (1997): The Social Construction of Fatherhood. V Terry Arendell (ur.), *Contemporary Parenting: Challenges and Issues*. 119–153 London: Sage.
- Hall, Stuart (2004): Delo reprezentacije. V: Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt (ur.), *Medijska kultura: kako brati medijske tekste 35–96* Ljubljana: Študentska založba.
- Lupton, Deborah; Barclay, Lesley (1997): *Constructing Fatherhood: Discourses and Experiences*. London: Sage.
- Oakley, Ann (2000): *Gospodinja*. Ljubljana: *cf.
- Parke, D. Ross (1996): *Fatherhood*. Cambridge, London: Harvard university press.
- Rener, Tanja (1993): Politika materinjenja ali »father knows best: for him the play, for her the rest«. *Časopis za kritiko znanosti XXI* (162–163): 15–21
- Rener, Tanja (2000): O delu »iz ljubezni«. V Ann Oakley, *Gospodinja*. Ljubljana: *cf.

- Sevenhuijsen, Selma; Švab, Alenka (ur.) (2004): *The Heart of the Matter: the Contribution of the Ethic of Care to Social Policy in Some New Member States*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Sieder, Reinhard (1998): *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Švab, Alenka (2000): Poti in stranpoti novih očetovskih identitet: nekaj misli o sociološki interpretaciji novega ('postmodernega') očetovstva. *Teorija in praksa* 37 (2): 248-263.
- Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Švab, Alenka (2003): Kako 'skrbna' je država? Konceptualizacija skrbi v družinski politiki v Sloveniji. V Selma Sevenhuijsen in Alenka Švab (ur.), *Labirinti skrbi: pomen perspektive etike skrbi za socialno politiko*, 51-73. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 110/03-UBP). <http://www.nrb.info/prispevki/index.html> (24. 1. 2007)

Sekundarna literatura:

- Dragi, očka boš! *Mama*, januar 2000 št. 32, str. 8-9.
- Očetovski čut - resničnost ali mit? *Mama*, junij 2000, št. 37, str. 18-19.
- Matere in očetje pred izzivom. *Otrok in družina*, julij-avgust 2000, št. 7-8, str. 32
- 1+1=3. *Moj malček*, november 2000, št. 11, str. 18-21.
- Vloga očeta v prvem obdobju otrokovega življenja. *Moj otrok*, marec 2001, št. 24, str. 70-72.
- Dojenček v naročju. *Mama*, marec 2001, št. 46, str. 24-25.
- Očka pri porodu: »tega se ne da opisati, to je treba doživeti«. *Moj otrok*, april-junij 2002, št. 35, str. 12-14.
- Spremenjena vloga očeta. *Moj otrok*, april-junij 2002, št. 35, str. 56-57.
- Mamica gre nazaj v službo. *Moj otrok*, januar-marec 2003, št. 38, str. 19-20.
- Otrok ali kariera? *Moj otrok*, januar-marec 2003, št. 38, str. 23-24.
- Bistvena je dobra priprava na porod. *Moj malček*, februar 2003, št. 2, str. 50-51.
- Moje miške majcene. *Mama*, maj 2004, št. 82, str. 20-23.
- Povezano starševstvo. *Otrok in družina*, junij 2004, št. 6, str. 38-39.
- Služba mi krade mamico. *Mama*, julij-avgust 2004, št. 84, str. 52-54.
- Psihološka priprava na partnerstvo. *Moj malček*, junij 2004, št. 6, str. 44-45.
- Partnerski odnos med nosečnostjo. *Moj malček*, julij-avgust 2004, št. 7-8, str. 48-49.
- Deset korakov za uspešno dojenje. *Moj malček*, novorojenček 2004, str. 46-47.